

Per Olov Enquist

Het record

Vertaald door J. Bernlef

Vertaling herzien door Cora Polet

Ambo|Amsterdam

Inhoud

De houten kijker	9
Grootvaders botervaatje	28
Blokkering: uitgangspunten	53
Tegen het raam, met de vleugels	57
Herbegin: uitgangspunten	88
Tijd: 29.15, nee, werkelijk niet gek	91
J.C. Lindner: uitgangspunten	118
De ballonnen boven het stadion	122
Ofschoon bevolen zich te verheugen, wordt hij onverklaarbaar melancholiek	162
De iconen en de vogel	166
In rituelen gevangen: een korte Bildungsroman	199
De overbrugging: uitgangspunten	222
Ontwikkeling en resultaten	224
De rots in zee	253
De helper, plotseling aarzelend	257
Schweinehund!	289
De paarden, grootvader en ik	331
Nawoord 2006	338

De houten kijker

Jedermann an jedem Ort –
jede Woche mehrmals Sport

WALTER ULBRICHT

In mijn droom was hij altijd omringd door paardenhoofden. Zij knikten, wreven tegen hem aan, alles leek in een zachte, warme duisternis opgenomen, alsof het een zomeravond was. Het was als de laatste keer dat ik hem zag: toen verbleekte alles, pappa's hoekige indianengezicht werd uitgewist en vergeleed, en ik was wakker. Ik zeg het zoals het was: ik werd wakker met een gevoel van volkomen gewichtloosheid.

Ik stond op, zette de radio aan en luisterde die eigenaardige dag naar alle extra uitzendingen. Ik zette koffie. De nieuwsberichten in dat jaar 1968 waren altijd al vreemd geweest, nu leken ze vreemder dan ooit. Al sinds van de winter had alles zowel reddeloos verloren als hoopvol geleken, maar alles was mogelijk geweest. En nu dit. Ik zette de radio uit en begon aan de kranten. Dat hielp ook niet verdomd veel. De eerste zin waar ik op stuitte luidde aldus: 'De beeldschone twintigjarige liftster klom uit de auto en riep lachend: "Mij is niets overkomen", toen schudde ze haar hoofd en viel dood ter aarde; dat was het afschuwelijke slot van een alledaagse gebeurtenis."

Tja, wat moet je daarvan zeggen? Natuurlijk nam een diepe onzekerheid bezit van mij, ik werkte een paar uur in de tuin, at mijn lunch en ging 's middags slapen. 's Avonds stond ik lang over de baai, het water, het bos uit te kijken. Alles was net als anders. Ik dacht: nog is het geen herfst.

Ik schreef een brief. Die ondertekende ik met mijn volle naam: Johan Christian Lindner. Voor het naar bed gaan maakte ik tien series kniebuigingen, twintig in iedere serie, en sliep rustig. Mijn

dromen waren nu veel kalmer, pappa hield zich schuil en ik droomde meestal over dieren, alhoewel niet over paarden. Om één uur 's nachts werd ik wakker en deed een sentimentele en ingespannen poging om te huilen, met hakkellende en snuffelende beweginkjes, maar het ging niet, zodat ik opgelucht weer insliep. Augustus was de mooiste maand, maar ik droomde weer dat ik mij in het ijskasteel bevond en aan de puzzel werkte. Plotseling, helemaal vanzelf, schoven de stukjes in elkaar en gaven de duidelijk te onderscheiden omtrekken van een vogel weer. Zelfs in mijn droom voelde ik mijn hart bonzen.

Daarom begin ik nu. Ik bedoel: zo begon het, ik zal het verhaal over Mattias Jonsson-Engnestam-Lindner zonder omwegen, zo goed als ik kan, vertellen. Ik werd die morgen wakker en wist dat het noodzakelijk was een levensbeschrijving van pappa te maken: niet ter wille van hem, maar van mij. En ik weet waar die levensbeschrijving moet beginnen en eindigen: midden tussen de paarden, op een avond, die keer dat hij zijn hand ophief en mij op mijn hoofd klopte alsof ik een paard was.

Ik ken een goed verhaal dat hier eigenlijk helemaal niet thuishoort. Het is het verhaal over de telegraaf op het keizerlijke toilet. In de tijd van de Beierse radenrepubliek kwam een vreemde maar interessante man op de post van minister van Buitenlandse Zaken van de jonge republiek terecht. Hij richtte zijn kantoor in de veroverde keizerlijke badkamer in, vulde de badkuip met in beslag genomen keizerlijke champagne, installeerde een telegraaf, ging op de gedecoreerde plee zitten en begon de daaropvolgende weken overal telegrammen naartoe te sturen.

Hij stuurde ze naar de ministers van Buitenlandse Zaken van de grote landen, die hij gedetailleerde politieke adviezen over belangrijke onderwerpen gaf. Hij besteedde zijn tijd met het vanaf het keizerlijke toilet schrijven van mededelingen en met de wereld raad geven. Helaas voor hem, en mogelijk ook voor de wereld, vonden de anderen in de provisorische revolutionaire regering dat de telegramkosten al te hoog zouden worden, en zij gaven al na een paar dagen het bevel dat de telegraafdraden net buiten de muren van de

keizerlijke revolutionaire badkamer doorgesneden moesten worden. Zijn adviezen bereikten dus nooit hun bestemming, zij werden verzonden maar toch ook weer niet, aangezien zij nooit een luisteraar of ontvanger bereikten.

Ik weet niet waarom dat verhaal mij altijd zo beziggehouden heeft, maar nu is het in ieder geval afgehandeld, nu kunnen wij beginnen: mijn pappa, over wie dit alles zal gaan, heette Mattias Jons-son-Engnestam-Lindner, hij was in de jaren veertig een bekend kogelslingeraar, kwam in het nationale team uit en was Zweeds recordhouder. In 1947 werd hij wegens bedrog gediskwalificeerd. Dat is alles. Het hele verhaal in beknopte vorm.

En toen?

Als ik mijn ogen stijf dichtknijp, kan ik pappa nog steeds in alle kalmte rond en rond zien draaien in de trainingsring achter het schuurtje, in zijn vaalblauwe overall met de ster erop, met het een beetje scheefgezakte schijfthuis op de achtergrond, dat toen als materiaalschuurtje dienst deed en dat eens de achtergrond zou vormen voor het enige olieverfschilderij, voor zover bekend, waarop pappa vereeuwigd werd. Ik kan ieder detail onderscheiden, al heb ik mijn ogen dicht; het is oorlog, voorjaar 1943. Nee, daar begint het verhaal niet, maar dat was het voorjaar waarin ik de houten kijker maakte. In de vorm van een vierkant kistje, een beetje taps toelopend, met een stuk glas erin gezet, totaal geen vergroting. Maar door die vierkante pijp zag ik hoe pappa rond en rond draaide, hoe hij één werd met zijn kogel en zijn balans en vaardigheid groeiden. Zittend op het dak van het schuurtje zag ik door het smalle gezichtsveld van de houten kijker hoe hij ronddraaide en hoe de kogel ten slotte de lucht in ging en begon te stijgen: maar ik hield pappa in mijn gezichtsveld, ik zag hoe hij daar stond, met hangende armen en nadenkend, onderzoekend, aanmoedigend en vol hoop de kogel door de lucht volgde, tot hij ten slotte de grond raakte en het voorbij was.

Begon het daar? Vaak zat ik op late lenteavonden vlak bij de trainingsring en keek naar hem, altijd met mijn houten kijker onder de arm, bijna altijd zwijgend. De muur van het magazijn op de achtergrond, het schuurtje, de ring, de weilanden die naar beneden lie-

pen, naar het water en het meer. De kijker draait rond en alles ziet er even belangrijk uit. Toch geloof ik nu dat alles zonder betekenis is, behalve de korte ogenblikken dat de kijker gericht blijft staan op de man in de ring: zijn ambitieuze indianengezicht, zijn zware, hoekige lichaam, de kalmte als hij zich van de kogel ontdaan heeft en in een ogenblik van absolute rust, met nog half geheven armen, de baan van de kogel volgt. Daar staat hij, midden in het beeldraampje van de houten kijker, ik hou hem vast en hij is een klein, sterk, aardig, hoekig standbeeld: Mattias Engnestam, na de worp, voorjaar 1943.

Wij waren van Stockholm naar het noorden verhuisd en ik herinner mij het meer en het vloten van boomstammen nog heel goed. Ze kwamen uit het noorden van het land en op sommige lentedagen kon het gebeuren dat het meer zich plotseling met stammen vulde. Ik kon dat in mei vanuit ons raam zien: hoe het meer gevuld werd door boomstammen, hoe ze langzaam en melancholiek naar het zuiden gleden, en hoe alles op een dag in mei ten slotte verdwenen was. Alhoewel, niet alle boomstammen: een gedeelte dreef af, raakte vast aan de oevers, bleef hangen. Het waren mooie stammen, ruw en prachtig, ze dreven hoog en goed op het water. Wij wisten wat er met ze zou gebeuren. Na een week zouden de houtvlotters komen, de stammen langs de oevers oppikken, ze tot een sleep bij elkaar binden en ze de andere stammen achternasturen. De houtvlotters liepen in hun lenige, naar rook ruikende, zacht wiegende zekerheid langs de oevers, ze konden een meer in een dag schoonmaken. Het was het laatste restje. Daarna was het meer leeg.

Ik had een broer die Peter heette.

Ik kan het niet helpen: met zulke eenvoudige dingen moet het beginnen. De houten kijker die ik maakte, mijn vader in de werpring, en het vlot. Ik had een broer die Peter heette, maar hoe ik de houten kijker ook draai, ik krijg hem niet in het vizier. Het meer met de boomstammen krijg ik in het vizier, mijn vader die aan het trainen is, de kogel die opstijgt uit pappa's stevig ingelopen werpring van aarde, hout en klei. Maar Peter krijg ik niet te zien. Deze levensbeschrijving gaat ook niet over hem, maar toch wil ik hem erin hebben. Het waren tenslotte hij en ik die het vlot bouwden.

De stammen kwamen en dat voorjaar verborgen wij er drie. Er kwam een sloot in het meer uit, precies onder de plek waar wij woonden, en daar trokken wij de boomstammen in: twintig meter omhoog, zorgvuldig bedekt met gras, weggestopt en aan het oog onttrokken. We waren er een hele dag mee bezig. Wij wisten dat het verboden was, maar Peter, die een jaar ouder was dan ik, zei dat het niets uitmaakte; de fabriek had goddomme toch hout genoeg, die kon best een jaar wachten. Dat was een gezichtspunt dat onze vader niet goedgekeurd zou hebben: niet omdat hij ons het vlot niet gunde of omdat hij dol was op de fabriek, maar de gedachte om op oneerlijke wijze hout achter te houden van een grote fabriek, hoe schurkachtig die ook mocht zijn, zou hem met ernstige zorgen hebben vervuld, zodat zijn lage voorhoofd zich met rimpels van opwinding zou vullen en hij ons vol zou gieten met bescheiden preken om ook in dergelijke gevallen de uiterste eerlijkheid te betrachten, de alleruiterste en meest rigoureuze eerlijkheid.

In het niet vergrotende, een beetje vuile gezichtsveld van de houten kijker is pappa's gezicht te ver weg, te onduidelijk: heeft hij rimpels in zijn voorhoofd? Is hij boos op mij? Ben ik niet zo eerlijk als ik zou moeten zijn? Hij heeft het gezicht uit 1943 en zweet een beetje. Nee, hij zou het niet leuk gevonden hebben dat wij de boomstammen verborgen. Toch deden wij het, wij lagen aan de bosrand op de dag dat de laatste sleep vertrok en zagen de houtvlotters aankomen. Zij liepen langs de oever en op het water werd een boot voortgeroeid, wij lagen plat en onbeweeglijk op onze buik op de grond en zagen ze rustig bij de sloot komen waar wij de stammen verborgen hadden. Ik kon Peter horen ademen en mijn eigen hart horen kloppen.

Toen liepen ze voorbij. Ze hadden niets gezien.

De volgende dag lagen er geen stammen meer in het meer, de laatste resten waren weg en het meer was van ons. Wij wachtten twee dagen, voor alle zekerheid, daarna trokken wij de stammen weer naar buiten en begonnen. Wij plaatsten de langste stam in het midden en de andere aan weerszijden, helemaal vooraan een dwarsplank, in het midden drie, en helemaal achteraan een ingenieus geconstrueerd platformpje met een onregelmatig verloop, vastgezet

met een paar zesduimsspijkers die Peter ergens had opgescharreld.

Nu sta ik op het punt hem te zien: eens had ik een broer. Hij had blond haar en heette Peter. Samen bouwden wij in het voorjaar van 1943 een vlot. Hij slaat met rustige, doelbewuste klappen een zesduimsspijker in het hout en bijna hoor ik zijn stem spreken; met een mond vol spijkers en een onduidelijke stem: 'Als wij het niet meer nodig hebben, slaan wij de dwarsplanken eraf en trekken de spijkers eruit. Als wij de spijkers laten zitten, gaat het zaagblad op de zagerij eraan. En dat verpest het stukloon voor de kerels daar.'

En toen, na een ogenblik: 'Je moet aan het stukloon denken.'

Ik had een broer, hij was een jaar ouder dan ik maar hij wist veel van dergelijke dingen af. Veel meer dan ik. Ik was net zo groot als hij maar hij was veel zwaarder. Mooi werpersmateriaal, zoals pappa placht te zeggen met zijn vergenoegde uitdrukkingloze gezicht. Wat zouden wij gewogen hebben? Hij misschien zesenvieftig kilo. Ik negenendertig of veertig. Samen dus misschien vijftientig. Stammen moeten hoog op het water drijven, het was een koud voorjaar, wij hadden drie boomstammen die hoog op het water dreven en wij wogen samen toch slechts vijftientig kilo. Twee stukken plank dienden als peddels, de stok waar wij ons mee vooruitduwden was drie meter lang, in een etenskastje helemaal achteraan (met eenduimsspijkertjes aan het achterste platform vastgemaakt) hadden wij de proviand. Die bestond uit: 1 fles water, stuk worst (1 dm lang), 1 half brood, 8 beschuiten, 1 mes, 1 hg margarine, 20 suikerklontjes, een blikje suikersiroop (het was een soort donkere stroop, waarvan Peter beweerde dat hij beter was dan gewone stroop, ik geloof dat koeien het kregen). Het geschut op het vlot bestond uit: een houten handboog met zes pijlen, een katapult met ammunitie (35 dennenappels) en daarbij nog Peters oude proppenschietter met een reserve-elastiek en 10 steentjes.

Ik zit te kijken naar wat ik geschreven heb: proviandlijstjes, geschut, cijfers. Ik vraag mij af wat voor soort geborgenheid ik probeer te bezweren. In die jaren las ik Robinson Crusoe, en in een soort bezeten poging om mijn enthousiasme op anderen over te dragen, las ik pappa op een avond hardop uit het boek voor. Hij lag op de divan en was te aardig om mij te verzoeken mijn smoel te

houden. Die bergingslijsten. De grot met zijn inrichting, geborgenheden, de aangeklede ontzetting: een middelpunt in je leven te ontbereren. Ik las tot hij begon te snurken. Hij had zijn handen over zijn borst gevouwen, zijn gezicht stond vreedzaam en zijn mond hing open. Het 1943-gezicht van Mattias Jonsson-Engnestam, vier jaar voor de ramp. Moet ik de levensbeschrijving met die vreedzaamheid beginnen? Of moet ik veel eerder beginnen?

Die avond vertrokken wij om ongeveer 6 uur. Pappa was thuisgekomen, had gauw zijn trainingspak aangetrokken en stond met zijn bovenlichaam verdwenen in het binnenste van het schijthuis-schuurtje, vermoedelijk bezig zijn geliefde kogel te voorschijn te halen. Wij hadden gezegd dat wij gingen vissen. De laatste twee dagen hadden wij geëxperimenteerd met een zeil op het vlot: een laken tussen twee stokken gespannen. Het ging niet zo erg goed, het was moeilijk de stokken vast te maken, het was een boel werk ze de hele tijd vast te houden. Niets ging erg goed, het waaide die avond en wij zouden nieuwe variaties uitproberen. De zon was aan de overkant van het meer aan het ondergaan, wij gleden prima en de wind kwam vanaf het land. Ik herinner me hoe het was: heel korte harde golven, de zon die onderging, Peter helemaal op de voorplecht, bezig een van de masten vast te sjoorren. Het was erg mooi.

Ik had mijn houten kijker bij me.

De kijker was misschien dertig centimeter lang, zag eruit als een afgeplat kistje en had aan beide uiteinden vensterglas. Ik zat op de achterplecht en zag de oever zich langzaam verwijderen. De zon ging onder, ik zat met de kijker voor mijn ogen en zag heel in de verte een heel klein figuurtje in een kring ronddraaien. Dat was pappa, op heel verre afstand. Zo herinner ik mij hem dat voorjaar, en het is uit die tijd dat ik mijn eerste wezenlijke herinneringen aan hem bewaar. Wat eerder gebeurde moet ik op een andere manier opgraven, maar vanaf de houten kijker ben ik er zelf bij. Ik was elf jaar. Als eerste in het verhaal komt grootvader, dan pappa, dan ik. Precies hier kom ik ter sprake, bij het jongetje op de achterplecht van het vlot, de houten kijker voor zijn ogen, en het heel kleine figuurtje dat op een oneindige afstand ronddraait in een ring.

Het schemerde. Toen hoorde ik een enorme plons achter mij, en

draaide mij om: ja, precies, hij was onhandig geweest en erin gela-
zerd. Dat was niet de eerste keer. Ik legde de kijker neer, en liep
voorzichtig naar de voorkant van het vlot. Ik had alles als een sil-
houetbeeld voor me. De horizon, de golven, de buigende mast. En
ik herinner me even duidelijk Peters gezicht in het water (bang om-
dat hij niet zo goed kon zwemmen, verlegen omdat hij zo stom was
geweest). Er stonden hoge golven. Ik strekte mijn hand naar hem
uit. We zaten midden in de schemering: het was moeilijk om te
zien, heel koud water, een lichte rode rand op de plaats waar de zon
zo net was ondergegaan. Zijn gezicht daarbeneden in het water, hij
glimlachte verlegen alsof hij dacht: verdomme, wat ben ik onhan-
dig geweest. En toen strekte ik mijn hand naar hem uit.

Veel later zou ik een woord leren: *agape*. Voor mij is dat gaan beteke-
nen: zich niet verdienstelijk behoeven te maken door genade. Op-
nieuw beginnen, met een schone lei, geen voorsprong voor de flin-
kerds die zich naar een vergeving hebben toegewerkt. Iedereen
denkt dat die term theologisch is, maar iedere keer als ik aan pappa
en mij en al de anderen in mijn eigenaardige familie denk, weet ik
dat hij eigenlijk politiek is. Trouwens, nee, ik verdom het er een eti-
kette op te plakken. Er is geen etiket, geen vakje. Het woord is van
ons, een familiewoord, het gaat niemand wat aan hoe wij het ge-
bruiken. Een krachtcelletje dat daar helemaal vanbinnen zit en dat
ik nog niet voor de dag wil halen.

Er zit een gat in dat wat ik mij herinner, een slim gaatje van zo'n
paar uur. Het volgende dat ik mij herinner, moet namelijk een flink
stuk later geweest zijn. Ik zat op het uiterste puntje van de achter-
plecht. Peter zat helemaal voorin, met zijn rug naar mij toe, hij
kroop in elkaar alsof hij het koud had. En toen ik om mij heen keek
op het vlot, begreep ik dat wij een heleboel dingen verloren waren
tijdens de commotie toen Peter in het water lazerde. Het zeil was
weg. De stukken hout die als peddels dienst hadden moeten doen,
waren weg. De stok om ons voort te duwen was weg. Het hele vlot
was leeg, afgezien van de vastgespijkerde etenskist met de reserve-
proviand, want daar zat ik op. Peter en ik kropen, ieder op zijn uit-
einde van het vlot, in elkaar. Ik kan mij vreemd genoeg niet herin-
neren dat ik het koud had.

Maar het vreemdste was wel dat de wind was gaan liggen. Het was volkomen stil, het water was spiegelglad. Het was laat op de avond en het water was glad en rustig en de maan was opgekomen. Het moet er vreemd uitgezien hebben: midden in de maneschijn lag een doodstil en bijna uit elkaar geslagen vlot, waarop twee jongens in elkaar gekropen zaten, het water was zwart en toch als zilver, het was rustig en absoluut doodstil.

Ik draaide me om en keek naar de lichtjes in de richting van het huis: twee lichtpuntjes in de duisternis. Het meer lag in een dal. Ik voelde me heel kalm, maar ik kon me niet bewegen. Ik keek naar de maan en naar het water. De kijker lag voor mijn voeten, maar ik raapte hem niet op. Het vlot lag midden in een strook maanlicht, het water was glad, ik was kalm, Peter zat met zijn rug naar mij toe. Zo zaten wij heel lang stil.

Ens had ik een broer, maar zelfs nu heb ik nog moeite me zijn gezicht te herinneren. Ik herinner me daarentegen wel zijn rug. Ik probeerde erachter te komen wat er gebeurd was. Waarom de wind was gaan liggen, waarom hij gevallen was, hoe hij op het vlot gekomen was, waarom de maan scheen. En toen hoorde ik geluid. Het was het geluid van roeispanen. Het kwam niet uit de richting van huis, het kwam uit het oosten, maar het was zonder twijfel het geluid van roeispanen. Ik staaarde de duisternis in en hoorde de roeislagen steeds dichterbij komen. Hij roeide langzaam. En toen zag ik een boot zich tegen de waterspiegeling van de maan aftekenen, recht in de lichtstrook gleed heel kalm een boot, een punter. Hij kwam op ons af, ik zag de rug van de man die roeide.

Ik was gaan staan en zag dat ook Peter nu stond. Wij stonden stil en staarden naar de boot die steeds dichterbij gleed.

‘Hallo,’ schreeuwde ik plotseling over het water, ‘kom ons helpen!’

Toen draaide de man in de boot zich om en keek naar ons. De punter gleed langzaam naar het vlot, in het maanlicht zag ik hoe water van de roeispanen druppelde, alles ging zo langzaam, o het was als een droom. Ik zag wat hij aan had. Hij droeg een afgezakte broek en daarboven een volkomen versleten blauw-wit trainingsjack met witte strepen op de schouders. Hij was mager, had donker

haar en ik had hem nooit eerder gezien. Hij zei niets, en toen was hij bij ons.

Hij keek niet naar mij, alleen maar naar Peter. Hij was niet uit deze buurt, hij was van het oostelijke deel van het meer komen aan-roeien. Hij strekte zijn hand naar Peter uit, en Peter pakte zijn hand en stapte voorzichtig in de punter. Hij ging op de achterplecht zitten. Geen van hen zei een woord.

Toen gleed de roeiboot een eindje weg, zo weinig maar dat ik eerst niet begreep wat er gebeuren ging. Maar de man die aan de rieden zat, begon te roeien. Peter zat op de achterplecht en draaide zich niet om. En toen verdween de boot langzaam in het donker.

Ik kon niet roepen. Ik stond stil, alsof ik verlamd was. Ik moet zo een hele tijd gestaan hebben.

Nu vraagt men mij: wat herinner je je van hem? Men bedoelt: wat herinner je je van Mattias Engnestam, de beruchte bedrieger die toevallig je vader was? Was hij eigenlijk wel goed wijs? Ik weet het – het kost tijd om tot het eigenlijke verhaal te komen, ik heb een al te grote omweg gemaakt, ik moet eens beginnen, het verhaal over de houten kijker en het vlot horen hier eigenlijk niet thuis. Er zijn directere wegen. Aan de andere kant: er zijn directe wegen die inderdaad direct in de verkeerde richting leiden. Ik zou nog onmogelijkere omwegen naar mijn levensbeschrijving over pappa kunnen nemen. Een van de interessantste episodes uit de geschiedenis van de sport vond in de zomer van 1877 plaats toen de Franse dichter Arthur Rimbaud na zijn definitieve afscheid van de kunst, na de ongelukkige schoten in Brussel die zijn leven veranderd leken te hebben, maar vóór de periode als wapenhandelaar en imperialist in Abessinië, toen deze Arthur Rimbaud van Stockholm naar Sigtuna rende: vormde die episode niet de toegangspoort tot pappa's leven? Nee dus. Ik heb trouwens in de la van mijn bureau een foto die een soort waarheid betreffende mijn motieven uitdrukt. De foto is genomen binnen het strafschoopgebied van een voetbalveld: een voorhoedespeler, ruw getackeld, is uit zijn evenwicht geraakt en met zijn wreef in een schuine hoek tegen de grond beland, waarbij hij zijn been breekt. De foto is precies op het ogenblik genomen waarop het been de grond bereikt en breekt: men ziet, op een ongelofe-

lijk scherpe manier, het bot dwars door de beschermende kous heen gaan.

Voor mij is dat het beeld van het pijnlijke punt geworden. Het kleine, eigenzinnige, niet-dodelijke, alledaagse en onverbiddelijk pijnlijke punt. Ik ken andere pijnlijke punten: één zit in de situatie als pappa en ik hand in hand over de Sturegata lopen in de zomer van 1947 en ik zijn hand heel hard vasthoud. Maar daarvoor ligt nog zoveel. Zoveel dat in de weg staat. Het botervaatje, de rails, de ballonnen, de IJslandse haring – o god, we hebben nog een lange weg te gaan.

En dan het vlot en de houten kijker.

Alles wat ik mij herinner van wat er na die nacht op het vlot gebeurde, is erg verward. Ik zat op het achterplatform. Ik moet het vreselijk koud gehad hebben. Ik weet dat ik de doos met reserveproviand openmaakte, dat ik at. Ik pakte het blik met melasse, de dikke stroop bestemd voor koeien en die ik eigenlijk niet zo lekker vond: ik pakte het en at. Ik nam met mijn vingers en stopte de stroop in mijn mond, hij smaakte zoet. Ik zat daar op het achterplatform en de nacht gleed voorbij, de maan verdween en het werd aardedonker, ik hoorde geroep maar ik antwoordde niet. Toen kwam het ochtendgloren langzaam aangekropen, het licht sloop over het meer, het was een grijs, onwerkelijk licht. Ik herinner mij dat er lichte mistsluiers boven het water hingen.

Pappa was het eerste bij me. Hij riep terwijl hij roeide, hij roeide hard en kwam snel dichterbij. Toen hij bij me was, had hij net opgehouden met roepen. Ik stond op. Mijn gezicht was kleverig, de melasse was in mijn hals gelopen. Pappa pakte mij bij mijn middel en zette mij in de boot. Mijn gezicht kleefde maar ik was doodkalm; pappa was ook heel kalm en hij vroeg niets maar bewoog zich met heel haastige bewegingen als mijn pappa. Ik herinner mij dat hij mij op de bodem van de punter neerlegde, languit. Ik lag stil en hij wikkelde mij in een deken die hij zojuist van de andere boot had gekregen, die op dat ogenblik aankwam. Toen begon hij te roeien, snel, alsof hij erge haast had. Ik lag op de bodem van de punter, mijn mond en mijn hals kleefden, de melasse was overal ingelopen. Pappa keek de hele tijd naar mij, hij zag er sterk en aardig uit; dat al-

les gebeurde in de meimaand van 1943 en dit is om precies te zijn de eerste gelegenheid waar ik mij zijn gezicht kan herinneren. Daarvoor heb ik geen herinneringen. Ik lag op de bodem van de punter, pappa roeide snel snel, ik lag te kijken naar zijn gezicht. Toen kwamen we ten slotte bij de oever.

Maar toen zij mij naar Peter vroegen, had ik niets te vertellen. Alles wat ik ze kon geven, was een geheimzinnige glimlach. Iemand was met een boot gekomen en had mij toch achtergelaten, ik had melasse gegeten, ten slotte was pappa gekomen, en ik vertelde ze dit alles in de vorm van een geheimzinnig glimlachje, dat ten slotte al hun vragen tot zwijgen bracht.

Pappa las heel zelden zelf iets, maar hij stond positief tegenover mijn gelees. Pappa was in de grond een positief mens, ik bedoel: hij verhiel zich welwillend, gemoedelijk, vriendelijk en positief tegenover wat positief was. Werd in orde bevonden. Werd beschouwd als aangepast en sociaal. Een echt fijne sportkameraad op alle terreinen van het leven, dat was hij. Het was duidelijk dat de knaap moest lezen. En ik las veel. Ik hield het meest van verhalen die ik eigenlijk niet begreep. Het verhaal over de kinderen voor de troon van de ijskoningin, en de ijspuzzel die nooit uitkwam, de geschiedenis van het jongetje met de glasscherf in zijn oog wiens hart van ijs werd en wiens huid dik werd. Of de geschiedenis over de Vliegende Hollander, de man die tekortgeschoten was en geen liefde had getoond en die daardoor nu gedoemd was om voor altijd op zee rond te varen.

Ik sliep, ik droomde die nacht over een vogel, over het jongetje en de ijspuzzel.

Toen ik wakker werd was het al volop dag, er was niemand thuis. Ik liep naar het raam en keek uit over het dal en het meer. Ik zag de boten op het meer. Pappa was er ook bij, dat wist ik zeker. Daarna ging ik in bed zitten en keek recht voor mij uit naar niets in het bijzonder en zo werd het avond. Eindelijk kwam pappa thuis: hij ging op de rand van mijn bed zitten en ik zag dat hij doodmoe was. Zijn ogen waren rooddoorlopen van uitputting, zijn bovenlichaam wiegde langzaam naar voren en naar achteren, als een loszittend rotsblok, zijn handen lagen werkeloos op zijn knieën. Hij keek mij

aan met een onzekere, verwarde en hulpeloze wanhoop die ik nooit eerder bij hem gezien had. Zelf was ik doodkalm. Hij begon dingen te vragen, maar natuurlijk zweeg ik. Hij vroeg wat er gebeurd was, over Peter, hoe het met mij ging, maar aangezien de vragen niet in de buurt kwamen van wat ik belangrijk vond, gaf ik geen antwoord. Het was vreselijk deze ongelofelijk sterke man zo uitgeput of verward te zien. Ten slotte ging hij weg.

Precies op het moment dat hij in de deuropening stond zei ik: 'Er kwam een boot aan en die haalde Peter. Ik weet niet wie er roeide, maar hij kwam uit het oosten.'

En ik zag hoe hij als het ware voor een korte seconde in de deuropening vastvroor.

Diezelfde avond probeerde ik contact te krijgen, maar het mislukte. Ik haalde mijn zaklantaarn, sloop naar de oever, ging in elkaar gedoken aan de rand van het meer zitten en begon signalen te geven. Het schemerde en ik zond mijn signalen recht het meer op. Twee korte, een lange. Twee korte, een lange. Daarna wachtte ik een paar minuten en keek nauwkeurig ieder stukje van de duisternis af. Dan weer nieuwe signalen. Zo zat ik, in elkaar gedoken, bijna een uur lang voordat pappa mij vond. Ik had geen enkel antwoord op mijn signalen gekregen, ik geloof dat ik schopte of schreeuwde toen pappa mij weer terugdroeg. Hij ademde zwaar en stotend, net alsof hij gehuild had van inspanning. 's Nachts droomde ik opnieuw van een vogel die naar een berg in zee kwam vliegen.

Wij hebben op zoveel plaatsen gewoond. Lang geleden in Västervik, daarna Stockholm, toen hier, daarna Hälsingborg, daarna Eksjö, en daarna ten slotte weer hier. Hier is op de een of andere manier het begin en het einde. Ik ken deze plaats nog slecht, met zijn dal, de dorpen en het meer. Wat ik mij goed herinner is een nu helemaal dichtgegroeide weg, die ik altijd liep als ik melk ging halen; hij liep door het bos en er zaten kikkertjes op de weg, ze sprongen weg als ik eraan kwam. Voor kikkers was ik niet bang. Ik nam ze in mijn hand, dat had pappa mij geleerd. Als ze klein waren kon je allebei je handen als een koepeltje om ze heen houden, ze bewogen zich dan

met kleine besliste beweginkjes, ze gaven een ongelofelijk gevoel van leven af. Een kikkertje in je hand, dunne huid en veel leven. Dit is misschien weer een van die verdomde doodlopende stegen die dit verhaal wegleiden van de levensbeschrijving van pappa; maar ik zeg het zoals het is: de kikkers herinner ik mij omdat zij zo levend aanvoelden in mijn hand. Dunne huid, snelle beweginkjes. Ik bedoel: ik schrijf dit veel later en ik bevind mij in het midden van mijn leven en ik heb er moeite mee precies te zien waar het mij gevoerd heeft of waar pappa's leven hem gevoerd heeft, maar de kikkers herinner ik mij, en hun bewegingen.

Pappa droeg mij naar huis en ze legden mij in een bed en mamma hield een absurde toespraak tegen mij en wij vielen ten slotte uitgeput huilend in elkaars armen, niet van opluchting of verzoend maar als een teken van wanhoop en uitputting. Men probeerde mij wijs te maken dat men Peter gevonden had, maar in zulke eenvoudige kunstgrepen trapte ik niet, ik ben best aardig, maar er zijn grenzen. De volgende dag begon ik de oostelijke oevers van het meer te onderzoeken. Het was het gedeelte van het meer dat wij Skitsumpen noemden – geen mooi gedeelte, er lag boomschors op de bodem, veel wrakhout en boomstronken, de oever lag vol takken en was op zo'n dorre, afschrikwekkende manier kaalgekapt dat je keel droog van de dorst werd als je alleen maar aan dat gedeelte dacht. Daar was de man in de boot vandaan gekomen, daar was hij met Peter naar teruggekeerd, daar moesten sporen te vinden zijn.

Ik nam water in een fles mee, daarna begon ik te zoeken. Ik begon helemaal beneden, liep honderd meter omhoog, keerde terug, kruiste mijn pad. Heel methodisch onderzocht ik de oostelijke oevers van het meer, maar ik vond niets. Het enige wat ik vond was een halfverrotte punter, die er al vele jaren op de kant getrokken had gelegen. Het hout was wit uitgeslagen, de teer was verdwenen, en, opdat ook deze laatste mogelijkheid mij niet zou ontgaan, onderzocht ik dit witte, dorre hout centimeter voor centimeter, zonder een spoor, een teken of een inscriptie te vinden. De oostelijke oever van het meer had niets mee te delen over wat er gebeurd was. Ik ging in de boot liggen, er groeide gras door de bodem. Ik drukte mijn wang tegen de betimmering, het hout was warm. Ik keek naar

de zon. Ik herinner mij dat ik vreselijk zweette, maar de oplossing lag nog steeds ver in het verschiet.

Nee, zeg ik tegen degenen die vragen. Nee, pappa was niet gek. Nee, mijn vroegste herinneringen aan hem zijn onduidelijk. Nee, ik werd nooit geslagen. Nee, hij leerde mij niet om te bedriegen, ieder bedrog was hem volkomen vreemd, hij was er altijd opuit om loyaal zijn uiterste best te doen. De man van het midden.

Lang lag ik omsloten door het gras op de bodem van de punter, met mijn wang tegen het droge hout. Eens had ik een broer, hij heette Peter, het was mij ten slotte duidelijk dat er in het oostelijk deel van het meer geen sporen van hem te vinden waren: ik herinner mij dat ik overeind kwam, de zon scheen, het was erg warm, ik vormde mijn handen tot een toeter, ik riep, hoog en schel over het water: 'Peter! Peter!'

Maar er kwam geen antwoord, geen echo, niets. Ik weet niet waarom ik mij zo verschrikkelijk eenzaam voelde. Ik probeerde aan mamma te denken, maar ik zag alleen maar haar vrome traantjes en hoorde haar gebeden, en zij gaven geen warmte, je kon ze niet vastpakken of gebruiken. En toen probeerde ik aan pappa te denken, maar hij ging verloren in een draaikolk van dansende stappen, ronddraaiende kogels en gemoedelijk gefronste voorhoofden: waar was hij op dit moment eigenlijk? Peter kon ik mij helemaal niet voor de geest halen, ik zag alleen maar zijn rug, zijn rug, de hele tijd alleen maar zijn rug.

Die avond liep ik opnieuw naar het strand. Ik nam de boot en roeide het water op. Dat mocht ik niet maar ik deed het toch. Het was heel stil en vanbinnen was ik volkomen stom. Langzaam roeide ik het meer op, ik mocht het niet maar ik deed het toch. Het was avond, nee nog niet helemaal, het donker met zijn mistniveaus was nog niet ingetreden. Het was nog licht, maar er lag mist op het water en ik roeide in de mist. De mist was doorzichtig en maar een paar meter hoog, het was net alsof ik in een volkomen onbewoonde en verlaten wereld binnengleed. Het was prachtig maar erg vreemd en ik wist niet wat ik nog langer moest doen, ik zocht naar Peter en de man in de boot, maar zocht toch ook niet. Eigenlijk had ik pappa mee willen hebben, maar hij was nu vast en zeker aan het trai-

nen, ja, het was absoluut zeker dat hij in de werpring achter in de tuin stond vlak bij het scheefgezakte schijthuis. Ik had hem niet gezien maar misschien was hij daar, alhoewel hij bij mij behoorde te zijn. Soms dacht ik dat ik de kogel haatte: dat was voordat ik leerde de dingen beter te begrijpen. Hoe het ook zij, ik roeide op het meer rond, gleed dwars over het midden van het meer, legde de roeispanen in de boot, wachtte.

De mist stond niet stil, ze leek te stijgen en te dalen, zich te openen en te sluiten: plotseling kon ik de oever zien, dan weer was hij verdwenen en zat ik in een witte duisternis. Zo herinner ik mij pappa ook, de vroegste beelden: er opent zich onvermoed een plekje in de mist, ik zie hem op grote afstand, hij zweet enorm en staat met de kogel in zijn hand en kijkt mij aan. Dan is hij verdwenen, dan weer een opening in de mist en ik zie de boot met Peter en de man, dan is het weer weg, dan zie ik de jongen met de houten kijker, dat ben ik. Hij ligt op het dak van het schuurtje. Hij houdt de houten kijker voor zijn ogen, hij heeft blond haar en is broodmager, hij zoekt met zijn kijker het meer af, over de huizen, glijdt over de man met de kogel, over het dal, hij ziet alles. Hij kan ongeveer tien jaar zijn, zijn gezicht staat strak en nieuwsgierig, alsof hij op het punt staat iets te ontdekken.

Dat was mei 1943.

Het was toen, dat ik de boot in de mist op mij af zag komen. Het was een punter, waarin een man zat die roeide. Op de achterplecht zat Peter, hij keek mij aan, geen schijn van twijfel. Hij glimlachte en hij keek precies zoals vroeger. Hij was toch naar mij teruggekeerd.

Ik weet niet precies welke kennis of welke inzichten hij mij gegeven heeft; hij was maar een jaar ouder dan ik maar in mijn herinnering komt hij te voorschijn als iemand vol zakelijkheid, superieure kennis en rijpheid. Hij was het die wist dat spijkers in de stammen schade konden toebrengen aan de raamzaag en het stukloon konden tenietdoen, hij was het die twijfelde aan de goede wil van de fabriek, hij was het die een slachtmasker kon laden en daarna kon toekijken zonder weg te lopen, hij was het die met mamma kon praten zonder dat ze beiden verlegen werden van hun gevoeligheid. Zelf kon ik niets, ik kon alleen maar luisteren, ik kon mijn houten

kijker over de wereld die de onze was laten zwerven. Soms heb ik me wel eens afgevraagd welke mededelingen hij vanaf het keizerlijke toilet verzonden zou hebben, als hij was blijven leven. En tegelijkertijd weet ik, diep van binnen, dat hij voor mij een muur was, een scherm, iets wat mij verhinderde om zelf te kijken: een vertrouwen en een bewondering die al te groot en al te verblindend waren. Ik weet nog hoe het die keer ging toen ik volwassen werd: een zomeravond in augustus 1947, die avond toen ik de definitieve stap deed uit de wereld waarin ik een kind was, met de gedachten van een kind en het vertrouwen van een kind. Maar daarvoor is er ook iets, een ogenblik dat ik begin te zien. Daarom moet het verhaal over pappa wat mij betreft precies hier beginnen: precies op het moment dat het eerste vlies wordt weggetrokken, als het beeld van de houten kijker duidelijk wordt en de rondzwerfende bewegingen ophouden.

De mist wordt dunner en dikker, dunner en dikker. Zo ging het, ik vertel alleen maar zoals ik het mij herinner. Ze gleden in alle rust op mij af, zoals ik daar in pappa's punter midden op het meer in de avondmist zat, zij passeerden mij op misschien tien meter afstand. De hele tijd keek Peter mij aan, zijn gezicht had een eigenaardige uitdrukking. Hij glimlachte flauwtjes en keek mij recht in mijn gezicht. Het was alsof hij wilde zeggen: hier ben ik. Je hoeft me nu niet meer te zoeken. Je hebt mij gevonden. En nu je mij gevonden hebt moet je ophouden mij te zoeken. En dus moet je ophouden om weg te kruipen. Je moet beginnen te zien.

Wij zeiden niets tegen elkaar, maar ik herinner mij dat ik mij heel rustig voelde. En ik herinner mij dat ik dacht: nu weet ik het. Nu is het tijd om naar huis te roeien.

De cijfers over pappa's prestaties staan kristalhelder in mijn herinnering geschreven, ik geloof dat ik ze nooit zal vergeten. De zomer van '43, zal men mij vragen, en ik zal bliksemsnel antwoorden: die herinner ik mij heel goed. Toen was zijn beste prestatie 46,55, een gemiddelde van de tien beste wedstrijden van ongeveer 44 meter.

46,55 wierp hij. Het was de zomer die volgde. Nu begint zo meteen de eigenlijke levensbeschrijving, ik ben er bijna. Alleen het laat-

ste met Peter blijft nog over. Ik roeide naar huis, pappa stond, zoals te verwachten was, aan de oever te wachten. Hij zag er niet erg opgewekt uit, eigenlijk helemaal in gedachten verdiept, op de grens van woede dus: nee, pappa's gezichtsuitdrukking was bij god niet makkelijk te duiden; totaal ondoorgrondelijk placht hij eruit te zien bij de weinige gelegenheden dat het mamma gelukt was hem naar de hoogmis te lokken; dan zag hij er de hele tijd hoopvol en gelukkig uit, wat beslist zijn oorzaak vond in het feit dat hij aan vissen dacht of op voorhand overwinningen in het landskampioenschap binnenhaalde. Nu stond hij aan de oever en hij zag er niet opgewekt uit. Maar voordat hij iets kon zeggen, en om hem voor te zijn, zei ik: 'Je hoeft niets te zeggen, pappa, want nu weet ik het toch. Ik zal niet meer naar Peter zoeken, want nu weet ik het.'

Hij keek mij verbaasd aan, maar toen begreep hij het eindelijk en keek verlegen naar zijn schoenpunten.

'Nou ja dan,' zei hij.

'Ik weet het,' zei ik, 'ik begrijp het nu.'

Hij draaide zich om en begon naar het erf te lopen. Ik volgde hem, het was mei, bijna donker, pappa liep voor mij, met zijn hoekige sterke vormeloze gestalte licht heen en weer zwaaiend. En ik dacht terwijl ik liep, dat het vreemd is, alles wat er gebeurt: je krijgt een klap maar niets is onherstelbaar. Soms wil je alleen maar dood of wegsluipen, maar als alles dan hopeloos is, is er toch nog een oplossing. Ik herinner mij dat ik huilde, pappa liep vijf meter voor mij uit, hij draaide zich niet om maar ik voelde toch dat wij op een of andere manier bij elkaar hoorden: voor het eerst voelde ik dat. Het was dat voorjaar dat ik begon te zien, alle herinneringen die ik bewaar, liggen daarna, daarvoor herinner ik mij niets. Volwassen was ik niet maar je moet ergens beginnen. Het was als het wakker worden uit een droom en beginnen te lopen. Nee: als wakker worden en beginnen te zien. Ik werd wakker en ik zag pappa, hoe hij eruitzag. Begon na te denken waarom hij zo was. Ik werd wakker uit mijn droom en daar stond pappa met zijn kogel, daar stond mamma met haar gele hoed en de vrome traan, daar stond ik zelf als het jongetje met de zelfgemaakte kijker van hout: nu zie ik hem, hij draait de kijker rond, steeds meer van de wereld krijgt hij in het vizier.

Nu kunnen wij beginnen. In mijn droom verschijnt Mattias Engnestam mij nog steeds, altijd omsloten door de zachte, warme schemering die ik mij herinner van de laatste keer dat ik hem zag, omringd door de paarden. Hij vraagt als een kind: weet je het nu? Ben je al iets over mij aan de weet gekomen? Hij is nog steeds ontzettend sterk en onwrikbaar stevig, niet op een schrikaanjagende manier maar veel sierlijker.

Weet je het nu? vraagt hij. Hij heeft een laag voorhoofd, maar er lopen ontelbare bezorgde rimpels over. Nu kunnen wij beginnen.